

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”

TEZĂ DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

CONF. UNIV. DR. ȘERBAN TURCUȘ

Student-doctorand:

CIURDAR CRISTIAN-VLAD

2021

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ”

*Modulațiile conceptului de Imperium și patrimonializarea sa în cultura politică
americană prin monumente arhitectonice*

Conducător de doctorat:

CONF. UNIV. DR. ȘERBAN TURCUȘ

Student-doctorand:

CIURDAR CRISTIAN-VLAD

Cuprins

Introducere	6
Imperium	17
1.1. <i>Lex de imperio</i> – bazinul semantic al imperiului; originea termenului de imperiu, caracteristicile noțiunii, complexul juridic și moștenirea	17
1.2. Izvorul puterii imperiale: <i>Oikoumenē</i> versus <i>Imperium</i> - patrimoniul conceptelor de legitimizare a puterii la începuturile medievalității	24
1.3. <i>Sacerdotium et Imperium</i> – conceptualizarea raporturilor dintre puterea clericală și cea politică și modelarea moștenirii romane în contact cu religia creștină; apariția teologiei politice în spațiul public creștin	28
Împăratul	40
2.1. „Masca lui Dumnezeu” sau „voia lui Dumnezeu” – incursiunea în profilul dezirabil al persoanei ce primește <i>imperium</i> , locțiitorul divin, administrator și teocrator	40
2.2. Simbol și simboluri – ceremonialul imperial, suma simbolurilor reprezentate de împărat, universul monarhului.....	45
2.3. Autocrație și teocrație – de la suprapunerea conceptelor la antiteza lor	51
Imperiile.....	55
3.1. Modele imperiale și factori care generează puterea – succesiunea imperiilor, legitimitatea moștenirii și transferul de putere	55
3.2. Nucleu și nuclee imperiale – matricea constituțională a unui imperiu și algoritmul infrastructurii de putere imperială	58
3.3. Imperiul medieval – geografia simbolică și geopolitica puterii	61
3.4. Evoluția conceptelor de „ <i>imperium</i> ” și „ <i>ecclesia</i> ” în contextul de structurării țesutului administrativ al Imperiului Roman în partea Occidentală	63
3.5. Soluțiile de drept public ale organizării teritoriale și raporturile acestora cu centrul de legitimitate al autorității politico-religioase (secolele V-VIII).....	68
3.6. Imperiul lui Iustinian și patronajul de natură juridică asupra structurilor politico-administrative din <i>Oikoumene</i>	71
3.7. Diferențierile provinciale ale raportului putere locală-putere imperială în secolele V-VIII	75
3.8. Donația lui Constantin și crearea ecclesiologiilor imperiale prin <i>Zweikaiserproblem</i>	80
3.9. Imperiul carolingian între aspirație politică și concepție ecclesiologică	81

3.10. Imperiul Ottonian între aspirații politico-teritoriale și concepție ecclesiologică	89
3.11. Polemica greco-latină privind imperiul în secolele XII-XIII	91
3.12. Fagocitarea Imperiului Constantinopolitan în <i>Respublica Christiana</i>	93
3.13. Revirimentul imperiului la Constantinopol	95
Metamorfozele imperialismului în Lumea Nouă	98
4.1. Problema ideologică a imperiului la începutul modernității politice europene. Remodelarea dreptului internațional în viziunea lui Hugo Grotius	98
4.2. Tentative de organizare globală și ideologia imperială ca factor declanșator al celor două conflagrații mondiale	101
4.3. Reflecția ideologiei imperiale în gândirea politică, filosofică și istorică americană	103
4.4. Imperiul simbolurilor	119
4.5. <i>Translatio imperii</i> în Lumea Nouă: imitarea Romei	121
4.6. Definiția stilurilor în tema generală	124
4.6.1. Vechiul Stil – arhitectura georgiană	125
4.6.2. Stilul „Visului American” - Federal	126
4.6.3. Stilul președintelui-arhitect: „Jeffersonian”	128
4.6.4. Revitalizarea stilului „grecesc” – apelul la creuzetul elenistic	130
4.6.5. Stilul „italian”	133
4.6.6. Stilul „renascentist” (al Renașterii) din SUA	135
4.6.7. <i>Beaux-Arts</i> în SUA	136
4.6.8. „Neoclasicismul” american	138
4.7. Edificarea orașului Washington din Districtul Columbiei ca o Roma a Lumii Noi	140
4.8. Clădirile, american <i>landmarks</i>	143
4.9. Războiul Rece ca oglindire a unei noi <i>Zweikaiserproblem</i> : Semne și simboluri imperiale în Statele Unite ale Americii	144
4.10. Secolul XXI și mutațiile conceptului de „Imperiu” între aspirațiile pozitive și consecințele negative - funcționalitatea post-modernă a imperiului	152
Concluzii	156
Anexe	160
Bibliografie	203

Cuvinte-cheie: *Lex de imperio Vespasiani*, Imperiul medieval, *translatio imperii*, arhitectură simbolică, arhitectură imperială, Noua Roma, Washington DC - *locus amoenus*, Părinții Fondatori, moștenirea romană, cultura politică americană, *Imperium et Ecclesia*, *Oikoumene versus Imperium*, *Respublica Christiana*, *Capitolium*, Thomas Jefferson, Statele Unite ale Americii, imperialismul american, doctrine americane, *Lex Regio*, filosofie politică.

Activitatea de cercetare pe care am întreprins-o în anii de studiu doctoral ne-a condus prin lumea simbolurilor și ne-a fasonat maniera de a descria semnificațiile pe care obiecte, gesturi sau ritualuri le cuprind. Profilul activității a presupus colectarea sistematică, selectarea și finalmente încadrarea coerentă și cronologică a unor avataruri ale discursului politic expus de marii lideri ai istoriei euro-atlantice.

Prin lucrarea de față propunem lecturii un studiu istoric despre discursul puterii. Încă din titlu, intenția noastră este enunțată explicit: urmărim modulațiile unui concept politic, așadar acceptăm că acesta a suferit mutațiile și adaptările condiționate istoric. Pe de altă parte, avem convingerea că există un filon al discursului politic ce nu întâmplător utilizează anumite lexeme, manifestă anumite gesturi și subliniază prin ceremonii și protocol un cadru ce evocă moștenirea simbolică a puterii.

Studiul nostru de caz de concentrează asupra patrimonializării acestui concept de putere – *Imperium* – în spațiul nord-american. Părinții Fondatori ai Statelor Unite ale Americii au făcut parte din medii profund intelectualizate, conectate la educația înaltă europeană, unde, în plină Epocă Modernă, Roma și virtuțile acesteia deveneau sursă de inspirație pentru monarhii absoluți și consilierii lor, cei care căutau adeseori soluții de administrare pe care le găseau în geniul juridic și politic al romanilor. Urmărind desprinderea de Imperiul Britanic, creatorii Constituției și ai Statului American au dorit o formulă politică antipodală Coroanei londoneze, iar republica de inspirație romană și Italia ca vatră a civilizației europene au fost cele două branșe prin care americanii s-au legat, în zorii naționalismului, de identitatea clasică europeană. Mai mult decât atât, devoțiunea creștină a acestor politicieni s-a făcut remarcată în actele simbolice pe care le-au patrimonializat.

Însă cel mai spectaculos patrimoniu care să amintească de emisfera lor culturală o constituie direcția simbolică pe care o dau aceștia arhitecturii americane. Pe lângă curentele arhitecturale libere, întotdeauna s-a remarcat tendința pronunțată de a construi edificii publice care să arate ca adevărate temple ale spiritului legii și ale republicii nou-fondate. Acestea, dimpreună cu antropizarea peisajului vor da adeseori senzația vizuală a trecerii prin partea septentrională a bazinului mediteraneean.

Tema aleasă a fost catalizatorul interpretării unui concept istorico-juridic, *translatio imperii*. Natura simbolică a puterii imperiale romane ne-a îndemnat spre observarea unui potențial *translatio* chiar și în epoca noastră și o nu întâmplătoare asemănare a capitalei Statelor Unite ale Americii cu Roma. Odată cu aprofundarea bibliografiei și a observațiilor asupra monumentelor arhitectonice, fațetele simbolurilor, până atunci puțin grăitoare în acest sens, ne-au dat motivația necesară și au alimentat entuziasmul cercetării.

Rolul pe care istoria l-a pregătit pentru Statele Unite ale Americii, prin proiectul politic al Părinților Fondatori, ne poate determina să afirmăm fără ezitare că secolul al XX-lea poate purta sobrișul de „secolul american”. Odată ce rațiunea de stat americană a suferit mutații dinspre Doctrina Monroe (supremația asupra Emisferei Vestice și neimplicarea europenilor în afacerile americane) spre Doctrina Truman („îndiguirea răului” și neimplicarea sovieticilor în afacerile lumii libere), dezbaterea asupra implicării sau neimplicării SUA în probleme Lumii este oarecum derizorie.

Încă de la finele Primului Război Mondial, în care Statele Unite ale Americii se implică pentru pacificarea metropolelor posesoare de colonii, acestea impun direcția relațiilor internaționale prin construirea unui sistem ale cărui competențe și legități sunt modelate după chipul republicii nord-americane. În această cheie de interpretare, cel De-al Doilea Război Mondial nu este decât o protejare a unui status-quo creat cu aproximativ două decenii mai înainte. În fine, Războiul Rece și prăbușirea ireversibilă a principalului rival, URSS, au făcut din SUA hegemonă. Astfel că, atunci când vorbim despre importanța sau actualitatea temei, este demn de precizat că ea vine în continuarea acestei literaturi uneori critice, alteori laudative, însă omniprezente, care cuprinde discuțiile cu privire la rolul pe care și-l asumă, sau sunt determinați s-o facă, americanii.

În multe privințe putem face paralele istorice cu „secolul lui Pericle” sau hegemonia Atenei pentru perioada de după 1991. Concomitent cu avansul tehnologic fără precedent, influența americană pătrunde în aproape fiecare aspect al vieții, devenind nu doar o sursă politică de putere, ci un *modus vivendi*, adeseori pomenindu-se chiar despre *americanizare* ori *mcdonaldizare*. Lăsând la o parte intriga mundană, puterea americană nu este un accident istoric, ci o rezultată a deciziilor politice coerent și istoric asumate, în spiritul unei culturi politice pe cât de tinere, pe atât de sofisticate și avansate.

După aproximativ trei decenii de hegemonie americană, criticii pun din nou în discuție rolul americanilor în chestiunile globale. Mai mult decât atât, puteri „concurrente” în plan economic, social, politic sau cultural sunt prezentate ca alternative la SUA. Acestea din urmă, în opinia noastră, nu pot decât să se substituie SUA, nicidecum să le înlăture. Situația ne permite cea de-a doua paralelă cu istoria: teribilul secol V când partea occidentală a Imperiului Roman este cotropită de triburi războinice germanice. Incidentul, văzut eronat ca sfârșitul „Imperiului Roman de Apus” (ficțiune istorică) este cu atât mai dramatic cu cât Roma este cotropită. Spiritul ei însă, conștiința Imperiului și continuitatea politică firească nu sunt întrerupte, fapte dovedite de însăși acțiunile cuceritorilor germanici care solicită legitimarea de la împăratul roman aflat la Constantinopol. Discutăm despre o permanentă mutare a epicentrului puterii Imperiului, structură de altfel unică; unde se mută împăratul, acolo este „capitala” și „imperiul”. Dispariția împăratului nu înseamnă sfârșitul imperiului, ci înlocuirea acestuia. Așa că împăratul poate fi oricine și imperiul își poate avea centrul de putere oriunde, atâta timp cât trece de furcile caudine ale legitimității.

Explicația pentru care amintitul eveniment istoric seamănă cu perioada în care trăim își are rațiunea numai dacă acceptăm dialogul cu criticii puterii americane și cu cei care văd în retragerile de trupe americane din diferite teatre de război o diminuare a forței acestora, precum o repliere pe *limes*.

Studiul focalizat asupra edificiilor publice din principalele concentrații urbane americane nu conferă doar o colecție de explicații sumare despre clădiri ce seamănă cu cele din perioada neoclasică europeană, ci subliniază rădăcina identității politice și a legitimității discursului american oferit Lumii. Contextul în care așezăm lucrarea este cel al pionieratului: explicațiile noastre timp să evoce un concept istoric poate fi asumat și legitimat, cel de *Imperium*.

Contextul transdisciplinar în care lucrarea noastră se așază are numitor comun conceptul de *Imperium*. Pornind de la date și observații istorice, traversăm fruntariile istoriei dreptului, politologiei, geografiei sacre, antropologiei și, bineînțeles, ales simbolisticii date de heraldică sau vexilologie. Parcursul nostru de cercetare are ca punct culminant arhitectura din Statele Unite care înfățișează puterea, așa încât, trecem în revistă principalele curente care ne-au servit studiului, cu câțiva dintre reprezentanți și ale lor lucrări. Nu mai puțin interesant a fost pentru noi să întâlnim domeniul teologiei politice mulțumită căruia am reușit să înțelegem convertirea Imperiului roman la realitățile medievale europene, frontieră adeseori trasată categoric și eronat în istoriografie.

Rezultatele cercetării noastre doresc să deschidă o linie de studiu a Imperiului Medieval și a influenței acestuia în Lumea Nouă. Literatura de specialitate ne-a furnizat consistente mărturii istorice cu privire la legături simbolice și ideative din lumea medievală europeană ce par să fie transmise în acest segment de timp în America.

Nu rareori ne întâlnim cu „imperiul” ca și cu o formă de guvernare ce, odată dispărut „statul”, evident dispare și acesta dintâi. Realitatea cercetărilor efectuate ne indică faptul că Imperiul este în primul rând o formă de putere asumată sau legitimată, că e legată de o persoană și că vacanța acesteia nu presupune dispariția Imperiului. Tot din cercetările efectuate, cunoaștem faptul că Imperiul poate avea chiar două sau mai multe centre de putere concomitent, fără a fi vorba despre un alt imperiu și că, în consecință, imperiul este echivalent cu „vioara întâi” a culturii care și-l asumă.

Ipoteza de cercetare de la care am pornit ne-a fundamentat teza lucrării - patrimonializarea de *Imperium* în arhitectura americană - se dovedește martoră a unor sensibile mutații istorice ale conceptului printr-o cultură politică ce se revendică de la *translatio imperii*. Principalele noastre obiective merg pe patru căi de cercetare, structurate în tot atâtea capitole.

În cea dintâi parte, demonstrăm parcursul conceptului de *Imperium* de la cristalizarea sa în Roma și până în Epoca Medievală, cu accent pe maniera în care discursul puterii a fost instrumentat în siajul legislativ. Clarificarea semanticii termenului de *Imperium*, originea și moștenirea sa, izvorul puterii imperiale, precum și îngemănarea cu puterea clericală și convertirea la creștinism au fost principalele aspecte avute în discuție.

În primul capitol, *Imperium*, am analizat bazinul semantic al imperiului, originea termenului, caracteristicile noțiunii, complexul juridic, izvorul puterii și raporturile dintre Oikoumene și Imperium, respectiv Sacerdotium și Imperium.

Este structurat în trei subcapitole: Lex de imperio – bazinul semantic al imperiului; originea termenului de imperiu, caracteristicile noțiunii, complexul juridic și moștenirea, Izvorul puterii imperiale: Oikoumenē versus Imperium - patrimoniul conceptelor de legitimizare a puterii la începuturile medievalității și Sacerdotium et Imperium – conceptualizarea raporturilor dintre puterea clericală și cea politică și modelarea moștenirii romane în contact cu religia creștină; apariția teologiei politice în spațiul public creștin.

Cel de-al doilea capitol, Împăratul, este dedicat interpretării importanței persoanei împăratului în economia simbolică medievală și cum persoana imperială, prin funcție și rol, devine un purtător al simbolurilor autocratice și chiar teocratice. Se referă la persoana împăratului, depozitarul Imperiului, grație Proniei: urmărim jocul de simboluri și echilibrul adeseori discutabil între autocrație și teocrație, pe care împărații, în funcție de personalitatea lor și de vicisitudinile istoriei, au încercat să-l păstreze.

Este structurat tot în trei subcapitole, cuprinzătoare în apropierea cercetării de universul împăratului: „Masca lui Dumnezeu” sau „voia lui Dumnezeu” – incursiunea în profilul dezirabil al persoanei ce primește imperium, locțiitorul divin, administrator și teocrator, Simbol și simboluri – ceremonialul imperial, suma simbolurilor reprezentate de împărat, universul monarhului, Autocrație și teocrație – de la suprapunerea conceptelor la antiteza lor.

Imperiile, cel de-al treilea capitol, însumează subteme vaste în care sunt analizate soluțiile de drept public modelele imperiale, succesiunea imperiilor, legitimitatea puterii și transferul de putere. Capitolul Imperiile se dorește o istorie a Imperiului Medieval pe durata Epocii Medievale și începutul celei Moderne în care chestiuni de drept canonic și de teologie politică sunt adeseori confruntate cu evenimentele istorice sau cu procesele pe care acestea le-au declanșat. În discuție sunt cuprinse modelele imperiale, geografia sacră a Bisericii, moștenirea lui Iustinian, dar și subiecte precum *Donatio Constantini* sau *Zweikaiserproblem*. În final, nu a fost lăsată deoparte polemica greco-latină și nici ideologiile imperiale din zorii modernității europene.

Din punct de vedere al organizării, cuprinde 13 subcapitole, organizate cronologic și tematic: Modele imperiale și factori care generează puterea – succesiunea imperiilor,

legitimitatea moștenirii și transferul de putere, Nucleu și nuclee imperiale – matricea constituțională a unui imperiu și algoritmul infrastructurii de putere imperială, Imperiul medieval – geografia simbolică și geopolitica puterii, Evoluția conceptelor de „imperium” și „ecclesia” în contextul destructurării țesutului administrativ al Imperiului Roman în partea Occidentală, Soluțiile de drept public ale organizării teritoriale și raporturile acestora cu centrul de legitimitate al autorității politico-religioase (secolele V-VIII), Imperiul lui Iustinian și patronajul de natură juridică asupra structurărilor politico-administrative din Oikoumene, Diferențierile provinciale ale raportului putere locală-putere imperială în secolele V-VIII, Donația lui Constantin și crearea ecclesiologiilor imperiale prin *Zweikaiserproblem*, Imperiul carolingian între aspirație politică și concepție ecclesiologică. Imperiul Ottonian între aspirații politico-teritoriale și concepție ecclesiologică, Polemica greco-latină privind imperiul în secolele XII-XIII, Fagocitarea Imperiului Constantinopolitan în *Respublica Christiana* și Revirimentul imperiului la Constantinopol.

Cea de-a doua parte a lucrării se concentrează pe *translatio imperii* în Lumea Nouă și cum, în nou-fondata republică americană, Părinții Fondatori au căutat să încapsuleze simbolistica istorică în monumente arhitectonice și în antropizarea peisajului. Denumit *Metamorfozele imperialismului* în Lumea Nouă, capitolul este dedicat problematicii ideologice a imperiului în Lumea Nouă, *translatio imperii* prin imitarea arhitecturală a Romei, stilurile arhitecturale și linia menită să apropie SUA de Roma, precum și modulațiile imperiului la pragul secolului al XXI-lea.

Pornind de la metamorfozele Imperiului în America, mai întâi prin tentativele iberice, apoi prin cele ale noilor puteri maritime – atlantice și continuând cu reflecția ideologiei imperiale în gândirea filosofică americană. Odată dezbătute emanațiile puterii imperiale în cultura politică americană, am căutat să arătăm cum se reflectă în patrimoniul public al Statelor Unite ale Americii această influență și cum Războiul Rece apare ca o oglindire a unei noi *Zweikaiserproblem* chiar prin semne și simboluri imperiale începând cu perioada lui Harry Truman.

Constituie studiul de caz al lucrării și baza teoretică fundamentată pe surse de la care pornește narațiunea imaginilor din anexă. Structural, este organizat în 10 subcapitole, organizate astfel: Problema ideologică a imperiului la începutul modernității politice europene.

Remodelarea dreptului internațional în viziunea lui Hugo Grotius, Tentative de organizare globală și ideologia imperială ca factor declanșator al celor două conflagrații mondiale, Reflecția ideologiei imperiale în gândirea politică, filosofică și istorică americană, Imperiul simbolurilor, Translatio imperii în Lumea Nouă: imitarea Romei, Definiția stilurilor în tema generală, Edificarea orașului Washington din Districtul Columbiei ca o Roma a Lumii Noi, Clădirile, american landmarks, Războiul Rece ca oglindire a unei noi Zweikaiserproblem: Semne și simboluri imperiale în Statele Unite ale Americii, Secolul XXI și mutațiile conceptului de „Imperiu” între aspirațiile pozitive și consecințele negative - funcționalitatea post-modernă a imperiului. Subcapitolul Definiția stilurilor în tema generală cuprinde definirea, descrierea și istoria principalelor stiluri arhitecturale pe care americanii le-au preluat, adaptat și „americanizat” în concertul imperiului din Lumea Nouă. Urmând numele stilurilor ce servesc obiectului în studiu, ele sunt: Vechiul Stil – arhitectura georgiană, Stilul „Visului American” – Federal, Stilul președintelui-arhitect: „Jeffersonian”, Revitalizarea stilului „grecesc” – apelul la creuzetul elenistic, Stilul „italian”, Stilul „renascentist” (al Renașterii) din SUA, Beaux-Artes în SUA și „Neoclasicismul” american.

În partea de anexe, am oferit o vastă colecție de imagini a cărei organizare tinde să devină o narațiune în imagini a Imperiului, de la „certificatul de naștere”, *Lex de Imperio Vespasiani*, până în zilele când ultimele cuvinte ale acestui studiu au fost adăugate.

SUA înmagazinează astăzi cele mai pertinente experiențe de a guverna democratic din istoria omenirii. *A guverna* este verbul care închide în sine nucleul dur în care se dezvoltă lupta pentru putere și dominație a genului uman. În general, politologii și alți trudituri în câmpul științelor sociale, au aplicat standardizat o reluare multiplicată la infinit a sintagmei aristotelice că omul este un *zoon politikon*, dar au eludat, fie din necunoaștere, fie din fereală ideologică, să specifice de unde provine cuvântul a guverna și vocabulelele „prim-ministru” și „ministru”. Verbul „a guverna” provine din vechiul grecesc *Kybernân* și înseamnă a conduce nava al cărui etim este *Kybe* = cap și desemnează pe cel care conduce nava de pe locul cel mai înalt al punții vasului. Cuvintele prim-ministru, ministru provin din latinescul *ministerium* = serv, slujitor, al cărui radical este *osco minstreis* genitiv corespondent latinescului *minoris opus* lui *magis/magister*.

Termenii provin din limbajul Bisericii medievale și se referă la actele de guvernare ale terestrului în dorința lui de a atinge divinul. Biserica se imaginează pe sine ca *navicella Petri* (corabia lui Petru), iar aramaicul „*Kefa*” cu care a fost numit Petru de Iisus Hristos a fost transliterat în greacă *Κηφας* și apoi în latină în *Cephas* cu sensul de cap, conducător. Pe filiera Bisericii Romane ne-a venit și cuvântul ministru cu accepțiunea de slujitor, cel mai semnificativ fiind însuși oximoronicul episcop al Romei=*servus servorum Dei* (slujitorul slujitorilor lui Dumnezeu).

Din perspectiva evoluției instituțiilor medievale secolele Evului de Mijloc sunt unele în care suveranitatea instituțională și doctrinară a Bisericii Romane și tendințele ei permanente de subordonare a temporalului, în primul rând a întrupării politice maxime a acestuia - Imperiul, *Sacrum Imperium* sunt manifeste încă de la sfârșitul secolului al V-lea. În sfera studiilor politice din Europa Occidentală și SUA, invocarea misivei date de Papa Gelasie împăratului Anastasie de la Constantinopol, cu titlul „*Famuli pietate vestrae*”, aduce în prim-plan principiile cardinale ale funcționării juridice a lumii romane anterior creștinismului și care trebuie să funcționeze de acum în cheie creștină: „*Două sunt auguste fundamentele pe care această lume se sprijină: sacra autoritate (auctoritas) a pontifilor și puterea (potestas) regală. Între cele două mult mai grea este sarcina sacerdoșilor, întrucât ei vor trebui să răspundă, la Judecata de Apoi, și pentru conducătorii laici ai oamenilor. Știi prea bine, prea înțeleghător fiu al nostru, că deși tu ai autoritatea asupra tuturor oamenilor, pleci cu pioșenie capul în fața celor care se ocupă de chestiunile divine și de la ei aștepți mântuirea Ta. Și că a primi tainele cele cerești și a le împărtăși e datoria preoșilor, iar tu nu trebuie să uiți că trebuie să te supui disciplinei religiei și nu să te așezi în capul ei; și că în aceste chestiuni sacre tu trebuie să depinzi de judecata preoșilor și nu să-i supui pe preoși voinței tale.*”¹

Când ne referim la realitatea instituțională cunoscută sub numele de „Imperiu” avem în vedere tendințele absolutizante ale doctrinelor medievale de inspirație fie ecleziastică, fie laică, aflate într-un moment în care încep să fie concurate de emergența națiunilor medievale și potențarea monarhiilor naționale. Imperiul, în cuprinderea sa, formal, închidea și granițele relativ conturate ale Bisericii Romane, autodefinită "sinteză" a Bisericii Universale, cu toate că opinii din partea teoreticienilor imperiali occidentali, în dorința de a justifica universalitatea Imperiului

¹ Rocco Ronzani, *La lettera „Famuli Vestrae Pietatis” di Gelasio di Roma all'imperatore Anastasio I*, (CPL, 1667, Ep.8), „*Augustinianum*”, LI, 2011, p. 528-529.

(văzut de ei ca unicul Imperiu) susțineau că "*summa potestas nullis circumclusa limitibus*"². Unii împărați (carolingieni, ottonieni) au reușit să coordoneze și chiar să-și subordoneze protorealismul intereselor temporal-spirituale o parte din atribuțiile Sfântului Scaun - prin acte imperiale (*Privilegium Othonis*). Dar, de la jumătatea secolului al XI-lea, o dată cu intrarea în conflict deschis a celor două universalisme în adevărată formulă realistă - cel imperial și cel papal - precum și concomitent cu extensiunea teritorială a Europei, au apărut diferențe relative la viziunea și atitudinea Bisericii față de temporal și față de noile comunități ce-și făceau simțită prezența la frontierele lumii politice europene (lume politică suprapusă teoretic peste extensiunea Bisericii Romane).

Dacă pentru Imperiu important era doar efortul pragmatico-realist pentru dominarea teritoriilor și a comunităților ce-și aveau acolo habitatul, atât cât îi permitea suportul militar și interesele feudalo-strategice, pentru Biserică, aflată cel puțin la centru în plin proces de reformă, era deja o problemă ce avea accepțiuni spirituale, legate de misiunea sa terestră și de mesajul divin al cărei purtătoare se considera și pe care trebuia să-l difuzeze și să-l apere³.

Există două orizonturi ideale pe care le nutrește fiecare dintre subiecții cercetării noastre. Au o origine comună, dar au declinări diferite. Originea comună este Roma și edificiul ei politic și juridic creat în mai mult de un mileniu de istorie. Pentru că în cultura occidentală Roma este epitomă pentru orice înstăpânire teritorială care sublimează lumea.

De aceea există, înainte de orice teorie realistă, o concurență simbolică între Moscova și Washington pentru declinarea temporală a Romei într-una sau în alta. Moscova are o întâietate temporală și conceptuală (puterea rusă încă din secolul al XVI-lea se autodefineste *moskovskoe carstvo*/imperiul moscovit) prin vocea egumenului Filofei: „*Toate stăpânirile creștine au ajuns la sfârșitul lor și s-au unit în unica stăpânire a stăpânului (țar) nostru. Două Rome au căzut, dar a treia rezistă și nu va mai fi a patra.*”⁴

² Piero Bellini, *Dominus Totius Mundi. L'Imperatore dei romani e i popoli estranei al popolo romano (sec. XII-XIV)*, în *Popoli e spazio romano tra diritto e profezia*, Edizioni Scientifiche Italiane, Napoli, 1986, (*Da Roma alla Terza Roma. Documenti e Studi. Studi III, Roma, Campidoglio, 21-23 Aprile 1983*), p. 251.

³Percy Ernst Schramm, *Kaiser, Rom und Renovatio. Studien zur Geschichte des römischen Erneuerungsgedankens von Ende des karolinischen Reiches bis zum Investiturstreit*, Darmstadt, 1957, p. 153-154, 351; Cesare Alzati, *La Cristianità europea e l'inserimento degli Ungari*, în *Storia religiosa dell'Ungheria*, a cura di Adriano Caprioli și Luciano Vaccaro, "La Casa di Matrona", Fondazione Ambrosiana Paolo VI, Milano-Gazzada, 1992, p. 37.

⁴ Scrisoarea egumenului Filofei de Pskov din 1523 adresată Marelui Cneaz al Moscovei prin care îl îndeamnă să lupte pentru combaterea ereziei.

Puțini teoreticieni ai realismului au înțeles semnificația adâncă pe care Rusia o acordă acestei profeții. Chiar dacă nu e rostită des, dar există mereu subiacent, Rusia nu suportă decât cu mult efort faptul că SUA aspiră la locul juridic și ideal de a patra Romă. Am avut și noi anumite perplexități cu privire la ideea că SUA e a patra Romă. Analizând bine Washingtonul, ca urbanistică, ca topografie simbolică am descoperit că Roma imperială – cea originală și autentică, este replicată în edificiile publice ale administrației americane, iar președintele SUA, atunci când exercită autoritatea lui executivă, o face în manieră simbolică din Biroul Oval care este decorat cu fasciile imperiale – semnul prin excelență al puterii romane.

Din rațiuni ce țin de ipoteza formulată, lucrarea noastră se oprește la cercetarea acestui episod, întrucât odată cu prăbușirea Uniunii Sovietice, marele rival al Statelor Unite ale Americii, opinăm că se deschide un nou capitol al studiului „imperiului” american, ceea ce ar face subiectul unei alte lucrări sau unei a doua părți a ceea ce am încercat să demonstrăm în rândurile de mai jos.

Lucrarea noastră este imaginată ca un *vademecum* pentru discursul imperial american. Din punct de vedere academic, efortul întreprins cu subiectul nostru urmărește inserarea unei linii de cercetare în sfera studiilor politice cu privire la cultura politică americană. Imaginată adesea ca o rezultată a Iluminismului și a societăților secrete, republicii americane îi este trecută cu vederea amprenta culturală și identitară a Părinților Fondatori, iar întâlnirea unor curente recente ca „etno-naționalismul” și a creștinismului neo-protestant cu expresia intelectuală a unor „conservatori” generează dizarmonii. Aducând modestele noastre precizări în sfera studiilor istorico-politice nu dorim să generăm modificări în abordările deja consacrate, cât să nuanțăm interpretările folosind argumentul istoric.

Cercetarea de față a fost un exercițiu de culegere a datelor istorice, de organizare a informației în funcție de apelul ipotezelor de lucru și de păstrare a formatului în rigorile solicitate de un astfel de demers. Bibliografia folosită a fost în limbile română, engleză, franceză, iar pentru italiană și spaniolă ne-am folosit de instrumente de traduceri și adaptări. În ceea ce privește surse în latină sau greacă, am folosit traduceri paralele, preferându-le pe cele în engleză sau italiană pentru mai multă acuratețe. Sursele primare ne-au folosit pentru a pătrunde în mentalitatea epocilor și a înțelege maniera cum se constituie discursul politic la nivelul respectiv. Am căutat o abordare critică a acestor surse, voind să punem în context documentele.

Abundentele surse secundare, studii generale sau de specialitate ne-au pus în fața unei adevărate provocări: fiind vorba despre un subiect pe care-l descopeream pe măsură ce parcurgeam literatura de specialitate, am fost nevoiți să selectăm dintre surse pe acelea pe care le-am considerat mai relevante și adecvate demersului nostru academic.